

COVID-19 TEDAVİSİ SIRASINDA SAĞLIK HİZMETLERİNE ERİŞİMDEKİ ZORLUKLARA BAĞLI OLARAK ORTAYA ÇIKAN ONLINE TEDAVİ- TELE-SAĞLIK (TELE-HEALTH) HİZMETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sağlık Bakanlığı'nın 17.03.2020 tarihli genelgesi ile;

- Acil olmayan ameliyatlardan açısından ameliyatların mümkün olduğunca ileri tarihe ertelenmesi,
- Kronik hastalıklar nedeniyle takip edilen hastaların takibi yapan hekimlerin oluru ile takip aralıklarının olabildiğince ileri tarihe ertelenmesine bağlı olarak; sağlık hizmetlerine erişim hakkına ilişkin önlem amaçlı sınırlamalar getirilmiş ve bunun sonucunda online tedavi ya da teletıp ismiyle anılan uygulamalar Özel Hastanelerin ve Devlet Hastanelerinin bir kısmı tarafından kullanılmaya başlanılmış olup; ülkemiz açısından yasal dayanağı olup olmadığı konusunda tartışılması gereken, açıklamaya ve yasal düzenlemelere ihtiyaç duyan bir konu haline gelmiştir.

¹Dünya Sağlık Örgütü tarafından Teletıp; birbirinden uzak mekanlar arasında bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak tanı, tedavi, önleyici hekimlik, araştırma, değerlendirme, sürekli eğitim amaçlarına yönelik bireylerin ve toplumların sağlığını geliştirme amacını taşıyan sağlık hizmeti sunumu olarak tanımlanmış; amaçları sayılmıştır.

Tele tıp amaçları;

- Coğrafi engellerin üstesinden gelmek,
- Klinik destek sağlamak,
- Çeşitli bilgi iletişim teknoloji türlerinin kullanımını sağlamak ve
- Sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi olarak açıklanmıştır.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından tele-tıp uygulamaları en çok geleneksel olarak yetersiz hizmet verilen, az sayıda personeli olan uzak veya kırsal alanlardaki sağlık kuruluşları ve yaşayan kişilerin sağlık hizmetlerine erişim hakkının sağlanması amacıyla desteklenmektedir.

2018-2021 yılları arasında daha iyi sağlığı desteklemek için e-sağlık kapsamında Avrupa Birliği üye devletleri açısından da yol gösterici olmak amacıyla e-sağlık ağı çoklu çalışma programı² hazırlanmıştır.

Programda; m-Sağlık ve uygulama güvenilirliği, hastaya veri erişimi ve kullanımı, hastaların dijital sağlık okuryazarlığı, Tele-health, sağlık hizmetlerinde büyük veri kullanımının bilinçlendirilmesi, sağlık hizmetlerinde verilerin yenilikçi kullanımı

¹ World Health Organization Telemedicine, Global Observatory for eHealth series-Volume 2, s.8-10, WHO 2010.

² European Union EHealth Network Multiannual Work Programme 2018-2021, s.4-6, EU 2017.

konusunda ortak bir vizyon geliştirilmesi, büyük veri için yönetim ve metotlar oluşturulması, tele-health uygulamalarının benimsenmesinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi, yeni kullanım durumları ve sürdürülebilirlik, yasal zorluklar ve birlikte çalışabilirlik, profesyoneller için eğitimler, veri koruma ve veri güvenliği ile e-sağlığın değerlendirilmesi konularında kapsamlı düzenlemeler getirilmiştir. Ortak hükümlerin istikrarlı ve güvenilir şekilde uygulanması amacıyla yasal çerçevenin belirlenmesi gerektiği de ayrıca vurgulanmıştır.

³American Telehealth Organization (ATA) Tele-health'in sesi olarak kabul edilmektedir. ATA; tele-sağlık kullanımındaki kapasiteyi ve erişimi genişleten sağlık ve bakım yönetimi ve dağıtım sistemlerinin kullanımına yönelik kamusal desteği geliştirmeyi ve bunun önündeki engelleri ortadan kaldırmayı amaçlayarak; kongre, yönetim ve diğer hükümet organlarıyla aktif olarak çalışmaktadır. ATA'nın tanımlamasına göre; Tele-tıp, tıbbi bilgi ve hizmet sağlamak için telekomünikasyonun kullanılmasıdır. En basit anlamda, iki sağlık uzmanının telefonda bir durumu tartışmalarından başlayarak, video-konferans cihazları kullanarak iki ayrı ülkede bulunan sağlık tesisi arasında uydu teknolojisi yoluyla yayından istifade ile bir konsültasyonun yapılması örnek olarak gösterilmektedir.

ATA'ya göre de; tele-tıbbın kullanıcılarına pek çok yararı vardır. Bu yararlardan bazıları da bilgiye istenildiği anda hemen ulaşmak, verimlilik, doğruluk ve hastaların özel hazırlanmış siteler sayesinde kendi hastalıkları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak için ne zaman doktora başvurabileceğine karar verilebilecek olmasıdır. ATA tarafından Mayıs 2013 tarihinde çıkarılan Video Tabanlı Online Sağlık Hizmetlerinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz⁴ çalışmasında; Klinik, Teknik ve İdari yönden incelemelerde bulunularak, Tele-tıpta önem arz eden aydınlatılmış onam, hasta güvenliğinin nasıl sağlanacağı gibi konularda da düzenlemeler getirilmiştir.

Dünyada birçok uzmanlık alanında uygulaması bulunan Tele-tıp; radyoloji, patoloji, dermatoloji, psikiyatri, kardiyoloji ve oftalmoloji alanlarında yaygın kullanılmakla birlikte endokrinoloji, nefroloji gibi uzmanlık alanlarında belirli kronik tedaviler için de uygulandığı görülmektedir.⁵

Tele-tıptan beklenen amaç; bakımın sürekliliğini sağlamak, kaliteli bakımı geliştirmek, sağlık hizmeti sunucuları arasındaki iletişime katkıda bulunmak, sağlık hizmeti sunucularına fiziken başvuran hasta sayılarını azaltmak, böylece hekimlerin de iş yükünü almak, uzak yerlerde yaşayanlar için sağlık hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi, hastaların tedaviye uyumunu

³ American Telehealth Organization (ATA), <https://www.americantelemed.org/>, 04.05.2020.

⁴ American Telehealth Organization (ATA), Practice guidelines for video based online mental health services, Mayıs 2013.

⁵ Jasehn(Joint Action to Support the eHealth Network, Report on EU state of play on telemedicine services and uptake recommendations, The Health Programme of the European Union, s.16.

arttırmak, maliyetleri azaltmak amaçlanmakla birlikte; esas olarak kronik hastalıkların tedavisine yardımcı olabileceği; bu konudaki eğitimin ve devam eden tıbbi bakımın yönetimini kolaylaştıracağı belirtilmekte ve amaçlanmaktadır.⁶

Tele- Tıbbın Uygulanabilirliğinin Yasalara Göre Değerlendirilmesi;

Tele-tıbbın uygulanabilmesi için; uluslararası düzenlemelere bakıldığında; teknolojik alt yapılarının sağlanması, güvenilir ağ oluşturulması yanında yasaların da tele-tıp uygulamasına ilişkin düzenlemelere yer verdiği ya da tele-tıp uygulamasına aykırılık teşkil edecek yasal düzenlemelerin yer almadığı görülmektedir.

Tele-tıp düzenlemesinin uygulanabilmesi için; teknik altyapı yanında, hastanın mahremiyetini ve gizliliğini göz önünde bulunduran politikaların olması, hastaların kişisel sağlık bilgilerinin korunacağı devlet bağlantılı iletişim ağının oluşturulması, böylece profesyonel kimlik doğrulamasının yapılabilmesinin yanında tele-tıp hizmeti sunan sağlık çalışanları için tıbbi sorumlulukların yanında hakların da belirlenmesi ve düzenlenmesi gerekmektedir. Aksi halde; tele- tıp uygulaması yarardan çok zarara sebep olabilecek bir uygulama halini alacaktır.

ÜLKEMİZDE;

E-Nabız uygulaması, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Müdürlüğü Sistem Yönetimi ve Bilgi Güvenliği Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan Tele-tıp ve Tele-radyoloji sistemi entegrasyon kılavuzu, 26.03.2015 tarihli Tele Sağlık Servisi Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Yönerge çıkarılmış; Tele-tıp ve Tele-radyoloji Genelgesi 2019/16 ile e-nabız uygulaması hakkında da bilgi verilerek; radyolojik tetkiklere ait görüntülere 7-24 web ortamında erişilmesine, görüntülerin raporlanabilmesine, radyologlar arası tele-konsültasyon yapılabilmesine, tıbbi görüntü ve raporların kalite açısından değerlendirilebilmesine ve E-nabız uygulaması üzerinden vatandaşlar ve hekimler ile paylaşılabilmesine olanak sağlayan Tele Tıp ve Tele Radyoloji Sisteminin yönerge düzenlenerek getirildiği belirtilmiş ve Genelgede sisteme ilişkin değerlendirmeler yapılarak tüm hekimlerin sistem hakkında bilgilendirilmesi gerekliliği vurgulanmış; böylece tele tıp ülkemize özellikle radyoloji alanında girmeye başlamıştır.

E-nabız uygulaması; sağlık kuruluşlarından toplanan sağlık verilerine vatandaşların ve sağlık profesyonellerinin internet ve mobil cihazlar üzerinden erişebilecekleri bir uygulama olarak tasarlanmıştır. Muayene, tetkik, tedavi ile birlikte tıbbi özgeçmişin bulunduğu bir sistemdir. İlgili sistemde; bizzat hasta

⁶ Jasehn EU e-Health Network, s. 9.

verdiği izinle süresi ve sınırları belirlenmiş yetki çerçevesinde sağlık kayıtlarına hekim tarafından ulaşılabilir. Ancak bu hususa ilişkin internet üzerinden tedavi hizmetleri uygulaması ülkemizde henüz başlamamış ve hakkında bir düzenleme yer almazken Covid-19 süresinde bazı üniversite hastaneleri de dahil olmak üzere özel hastaneler tarafından uygulamaya başlandığı görülmektedir.

Ülkemizdeki yasal düzenlemelere baktığımızda;

Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi md.16'da ;

“Tabip ve dış tabibi bir kimsenin sıhhi durumu hakkında, ilmi metodları tatbik suretiyle bizzat yaptığı muayene neticesinde edindiği vicdani ve fenni kanaate ve şahsi müşahadesine göre rapor verir. Hususi bir maksatla veya hatır için rapor veya herhangi bir vesika verilemez.”

Hekimlik Meslek Etiği Kuralları md.23'te “Muayenesiz Tedavi Yasağı” düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre; Hekim, acil vakalar gibi zorunlu durumlar dışında, hastasını bizzat muayene etmeden tedavisine başlayamaz.

Hasta Hakları Yönetmeliğinde; tıbbi müdahale; Tıp mesleğini icraya yetkili kişiler tarafından uygulanan, sağlığı koruma, hastalıkların teşhis ve tedavisi için ilgili meslekî yükümlülükler ve standartlara uygun olarak tıbbın sınırları içinde gerçekleştirilen fizikî ve ruhî girişimi kapsamaktadır şeklinde tanımlanmış;

Yine Hasta Hakları Yönetmeliği'nde tıbbi müdahalenin hukuka uygunluk şartlarından olan Hastanın Bilgilendirilmesi ve Rıza düzenlenmiş;

Tababetin ilkelerine ve tababet ile ilgili mevzuat hükümlerine aykırı veya aldatıcı mahiyette teşhis ve tedavi yapılamayacağı; Sağlık hizmetinin verilmesi sebebiyle edinilen bilgiler, kanun ile müsaade edilen haller dışında, hiçbir şekilde açıklanamayacağı da düzenlenmiştir.

Aynı Yönetmelik md.41'de ise; Hastaların koruyucu sağlık hizmetlerinin verilmesinde, tıbbi sebeplerden dolayı sağlık kuruluşuna bizzat gidilemeyen veya götürülemeyen hallerde, tabi afetler gibi olağanüstü hallerde hizmetin sağlık kuruluşu dışında verilmesi ile ilgili usul ve esasların ilgili Bakanlık tarafından ayrıca düzenleneceği belirtilerek; sağlık hizmetlerinden buldukları yerlerde de faydalanabilecekleri düzenlenmiştir.

İlgili düzenlemelerimize bağlı kalarak; internet üzerinden muayene hizmeti sunulması yasalarımıza aykırılık teşkil etmektedir.

Tele-tıp şüphesiz ki teknolojinin ilerlemesiyle sağlık hizmetlerine erişim hakkı açısından gereklidir. Ancak bu gerekliliğin uygulanabilirliği için ülkemizde de tele-tıp uygulamasında mesleki standartların belirlenmesi, uzmanlık dernekleri tarafından da

görüşler alınarak uygulanabilir hastalıkların belirtildiği kılavuzlar hazırlanması ve tele-tıp uygulamalarının kanuna dayandırılması gerekmektedir. Şu anda; tele-tıp konusuna ilişkin ülkemizde yasal düzenleme olmaması sorunu yanında hastaların kişisel sağlık verilerinin de korunamayacağı çeşitli platformlarda hasta hekim görüşmelerinin gerçekleştirilmesi, hekimlerin hastaların kimlik tespitini yapamamasına neden olması, tıbbi müdahalenin hukuka uygunluk şartı olan hastanın aydınlatılmış onamının gerektiği şekilde alınmaması gibi pek çok hukuki sorunla da karşılaşmaktadır.

Açıklanan nedenlerle; bazı uzmanlık alanları açısından uzaktan tedavi metotlarının uygulanabilirliği belirtilmesine karşılık henüz ülkemizde düzenlemesi olmayan, Bakanlık tarafından da herhangi usul ve esasları belirtilmeyen, tıbbi müdahalenin uygunluğu açısından da değerlendirilmesi gerekli olan ve kişisel sağlık verileri, hasta kayıtlarının mahremiyetini sağlama konusunda da güvenilirliği olmayan platformlarda uygulanan bir sürecin kontrolsüz bir şekilde başlaması hem hekimler açısından hem de hastalar açısından oldukça riskli olup; ilgili yasal düzenlemeler düzenleninceye kadar uygulanmaması önerilmektedir.

Av. Ece SİNDEL
Ankara Barosu Sağlık Hukuku Kurulu
Başkan Yardımcısı